

A nemzetiségmentéstől a népművelésen át a szórakoztatásig

Kísérlet Trianont követő kisebbségi stratégiák megragadására a nagybecskereki *Fáklya* példáján

Absztrakt: Munkánkban egyfelől az egyik rövidéletű bányai kiadvány, a *Fáklya* lapszámain mutatjuk be az empirikus kiadványkutatás kínálta nyilvánosságdiagnosztikai lehetőségeket, másrészt tartalomelemzési eszközökkel rekonstruáljuk a szerkesztőségnek a lap egyes megjelenéseiben kifejtett, ill. sejtetett kiadáspolitikáját. Az így kapott eredményeket szembesítjük a lap megnyilatkozásait számba vevő gyakorisági mutatók topológia alapú kiadvány-képével. Mivel innovatív elemzési módról van szó, a megszokottnál kicsit nagyobb teret szentelünk a módszertani kérdésekn

ek, illetve az új megközelítésből fakadóan kinyerhető ismeretek komplex kisebbség-profil felvázoló lehetőségeinek.

Bevezető: A *Fáklya* a magyar irodalom egyik legkevésbé ismert periodikája. Ez azt is jelenti, hogy – feltevésünk szerint – az egyik legkevésbé kutatott kiadvány címét is kiérdemelhetné. Róla, vele kapcsolatosan rendelkezünk az egyik legszerényebb információhalmazzal, a legkevésbé — empirikus — ismerettel. Kit-kit, mit-mit érdeme/jelentősége szerint — gondolhatnánk. De így vagyunk a rövidebb-hosszabb időn át megjelent lapok többségével — úgy jó 80%-ával a valaha megjelent kiadványoknak: Csak annyit tudjuk róluk, amit egy-egy kézikönyv leír, megemlít velük kapcsolatosan. Papír és festék alapú számot – vélhetőleg — soha nem láttunk a saját szemünkkel/nem vettünk a kezünkbe. Ezek a lapok (a létező/létezett¹ lapok 80%-a!) legfeljebb ha, kuriózumokként kerülnek be az irodalomról folyó diskurzusba. Esetleg lelkes helyi értelmiségiek kutatómunkája révén fennmaradnak a 'bennszülöttek' kollektív emlékezetben. Na de mi van a professzionális emlékezettel? A könyvszakma, a kiadványkutatás – elvben – nem felejt. Olyan a természete. Feltár, leltároz, számon tart. Aztán az így nyert ismeretek ott

porosodnak egy-egy gyűjtemény (könyvtár, levéltár) szekrényeiben. Vagy elmerülnek valamelyik szakcikk, -könyv betűtengerében². Csak ritkán válnak a múltunkról (kulturális örökségünkről) való tudásunk szerves részévé. És – meglátásunk szerint — az irodalomtudományt is részbeni felelősség terheli az ügyben.

A fő kérdés a kiadványok kapcsán a következő: rendelkezünk-e a hozzájuk kapcsolható ismereteknek egy olyan *rendezett* halmazával, illetve egy, az eddig összegyűjtött ismerethalmazon alapuló, elvonatkoztatott ábrázolással (: sémával vagy modellel), amelyről — azt a konkrétan vizsgált kiadvánnyal kapcsolatba hozván — ki tudjuk jelenteni: igen, az (pl. a *Fáklya*) pont ilyen?

Az irodalom- és a hasonló ún. puha társadalom (: bölcsészettudományok felfogásában nem egészen ez képezte eddig a kiadványkutatás tényleges (: empirikus) tárgyát. Az ő optikájuk sokkal *elvonatottabb* jellemzőkre irányította a kutatók érdeklődésének fókuszát. Ami általában: 1. az egyes lapok ún. **szellemisége**. 2. az egyes lapok **szerzői**. 3. a lapokban közölt **szövegek**.

Mégis, amit általában fel tudunk idézni, az a fizikai megjelenés: ahogyan kinéz a kiadvány: a formátumát, a címlapját, esetleg még a betűtípust, vagy az oldaltükröt (ha csak rá jellemző), stb. De leginkább a fejléccel vagy – ha van – a logóval azonosítjuk a felidézés során a magát a kiadványt, így a *Fáklyát* is.

Ezek az ismeretek azonban nem mindig rendszerezettek (: I. a lelkes amatőrök munkáit), vagy ha – tudományos kutatás során keletkeztek – rendszerezettek, de nem szabványosítottak (: esetl[en] leírások a szó minden értelmében), ám ha szabványosítottak is (: bibliográfiák, repertóriumok), ők maguk nincsenek egymással összefüggésbe hozva: statikus

¹ (létező/létezett) Kutatásunk jellegeből fakadó a mi tisztünk az lenne, hogy törvényszerűség-szerű megállapításokat tegyünk a nyilvánosságok, így az irodalmi és a kisebbségi nyilvánosság önszereződését illetően: illetően az se lenne túlzás, ha ezt a 80%-ot eleve megelőlegeznénk a majdan létező kiadványokra is.

² (betűtenger). Hogy egy-egy számonkérés során pótkérdéssé váljanak a két osztályzat között toporgók (nem)tudásának fokmérőjeként. S még örülhet, hogy nem valami vetélkedőn keresztezte a fődíjhoz vezető útját ezen ismeret(hiány).



A Fáklya második számának címlaprészlete.

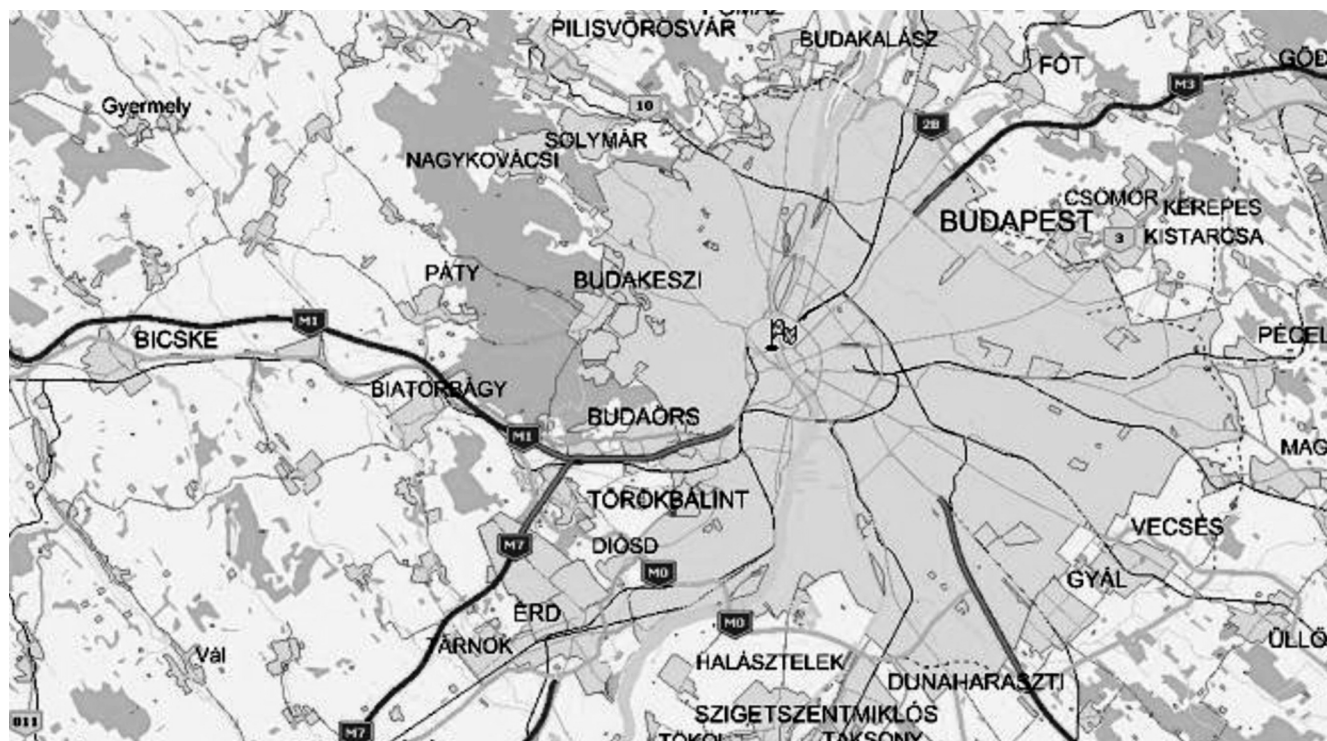
Forrás: Matica srpska, Újvidék.

adathalmazok, melyek nem jelentenek többet a bennük felhalmozott ismeretknél (: mi és hol található). De soha nem mutatnak túl az adott valóságdarab (: kiadvány) vonatkozásain. Vannak például ismereteink

a lapszámokban található szövegek jellemzőiről, de – nagy valószínűséggel – egyikőnk sem tudná az egyes lapszámok, az évfolyamok, vagy a komplett kiadvány ún. releváns változóit egy, csak rá jellemző gyakorisági mutató mentén vizuálisan is felidézni... Pedig ez más tárgyterületek esetében minden gond nélkül menni szokott. Ilyen tk.. a magyar főváros (Budapest) kognitív reprezentációja egy tematikus weboldarról kölcsönvéve.

És egyéb emberi konstrukciók mentális reprezentációjára is van megfelelő eszköz. Erre szolgál a *topológia*. A topológia a kiadványt 'feltérképező' kutatás során, adatfelvételi szabvány segítségével kialakított kognitív reprezentációja a tárgynak (: *Fáklya*) amit leginkább egy, az idővonatokra kiterjedő vetülettel is rendelkező laptérképként érdemes elgondolni³.

A kutatás további módszertani alapjai: A szerzők egyike (PT) önálló módszereként — Ph.D. témája részeként — dolgozta ki az empirikus folyóirat-kutatást⁴ — a továbbiakban: EFK. Ami az



Budapest térképe.

Forrás: www.terkep24.hu/2008.02.20.

elmúlt öt évben főleg a kisebbségi nyilvánosságok – erőforrások szükségése okán csak részleges – feldolgozása kapcsán került alkalmazásra. **Az**

³ (érdemes elgondolni) A *Fáklyát* egy — csak részben sántító, de itt segítő —, analógiát alkalmazva a fenti térkép bal alsó sarkában látható *Vál* – a nála kisebb lakott területekhez nincs név rendelve — településhez hasonló kiadvány-topológiai jelenségként érdemes elgondolni. Amely analógia során Budapestet az anyairodalommal azonosítjuk, s a környező településeket pedig a kisebbségbe szorult nemzetrészek kiadvány-produkcióinak megtestesüléseiként értelmezzük. Már csak azért is rászorulunk erre az analogizálásra, mert — egyelőre — nem áll a rendelkezésünkre a laikusok számára is könnyen átlátható topológia (: kiadványtérkép) alkotó eszköz (: szoftver), így a laikus számára is egyértelmű nyilvánossági diagnosztikai kiadványtérkép prezentálására még várni kell.

⁴ (kutatás) amely az MTA-Sasakawa ösztöndíjának támogatásával készült el a SZTE BTK Modern Magyar Irodalom Tanszékén 2003-ban

EFK egy társadalomtudományos alapkutatási eljárásnak tekintendő.

Az alapul vett elméleti keret szerint a kiadványok tulajdonképpen résznyilvánosságok. Egy-egy vizsgálható irodalmi résznyilvánosság működési rendszerét a szociológiának (A) a statisztikai mérőeszközöket is felvonultató, (B) a megjelenés módját vizsgáló mennyiségi (kvantitatív) és a (C) tartalmat értelmező minőségi (kvalitatív), szövegelemző metódusait párhuzamosan alkalmazva lehet feltárni. Az itt érintett korszakban (1919-1941) a Vajdaságban magyar nyelven publikált szekunder (a szépművészeti alkotásokra vonatkoztatott) és tercier (a társadalomra reflektáló) szövegek hagyományos irodalomtörténeti értelmezése mellett azok ideológiakritikai és statisztikai módszerekkel történő feldolgozását (latens és manifeszt tartalom), valamint azok egymáshoz kapcsolódásának módját (az ún. – az világháló modellezéséből Barabási Albert-Lászlónak köszönhetően (l. Barabási 2003.) világszerte megismert — *huzalozás* segítségével) ugyancsak fel tudja dolgozni. Mivel megfigyelési egységeit az intézményrendszer elemeiből rekrutálja (ahol az egyes kiadványok [a kiadványok egyes számai] a megfigyelési/számbavételi, az egyes írások [megnyilatkozások] pedig az elemzési egységek), az ilyen típusú kutatás következtetései főképpen az irodalomrendszerre vonatkoztatva értelmezhetőek⁵. Lényeges összefüggések az irodalom társadalmi alrendszeréről, annak belső önszerveződéséről (: topológia) tudhatók meg. Azaz magáról az irodalmi nyilvánosságról oly módon alkothatunk képet (: modellt), amely mód a nagyobb egységek (szerzők, művek, kiadványok) hagyományos (idiografikus) vizsgálata alapján nem, vagy csak igen nagy mértékű elvonatkoztatások árán lehetne leírni. A (B) és (C) pont által tartalmazott kvantitatív és kvalitatív szemlélet a társadalomértelmezések funkcionális hagyományára támaszkodik. A tények és a számok nyelvére fordítva kísérli meg tudományosan is megragadható, explicit formában mérlegelés tárgyává tenni a XX. század első felének vajdasági magyar irodalmi/kisebbségi nyilvánosságának alakítóit, így a **Fáklyát** is.

A kiadvány társadalmi kontextusa: Közhelyszerű, ám sok esetben nyilvánvaló igazságtartalmú gondolat, hogy minden vég egyben valami újnak a kezdete is, hogy ami kijárat, az egyben átjáró és bejárat egy új térbe, hogy a pusztulás az (újja)születés potenciális megalapozója és facilitálója. Jóllehet az ilyen értelemben új, a születő, újrakonstruálódó sokszor más léptékben, szerveződési szinten és ko-

rábban nem értelmezhető elvek mentén manifesztálódik.

Ausztria—Magyarországnak mint monarchikus államszerveződésnek a megsemmisülése a világháborús vereség következményeként természetesen nagyszámú, ám egymástól nehezen függetleníthető síkon (politikai-gazdasági, infrastrukturális-közigazgatási, kulturális stb.) jelentett alapvető változásokat. Az a struktúra, amely szerint a Monarchia magyar nyelvű szellemi élete (is) működött 1919-ig, visszafordíthatatlanul a múlt részévé vált. Ám míg a destrukció lényegében automatikusan, az általunk vizsgált nyilvánosságszereplők szempontjából külső kényszerként hatott, addig különösen a kulturális viszonyokat tekintve az esetleges új kezdetek, az eddighez képest újszerű kihívásokat jelentő szituáció kezelésére tett kísérletek semmiképpen sem nevezhetők abban az értelemben automatikusnak, hogy ne igényeltek volna tudatos, sokrétű, sőt mai szóhasználattal élve interdiszciplináris reflexiót, szervezést, erőfeszítést. Amely kezdeményezés eleve nem elképzelhető bizonyos fáziskésés, a Trianon és folyamatai okozta sokk és kilátástalanság feldolgozásának megkezdése nélkül.

A – mai — Vajdaságban (amely akkor az ún. *Dunai bánáshoz* tartozott), a többi olyan területhez hasonlóan, ahol a magyar szó átmenet nélkül vált domináns kultúrahordozóból nemzetiségi, inferior dialektussá, ehhez a feldolgozási fázishoz a jelek szerint kevesebb mint két év elegendőnek bizonyult, legalábbis ami a magyar nemzetiségi szellemi centrumok létrehozásának reális lehetőségét illeti. A **Fáklya** nem az egyetlen ilyen kezdeményezés a régióban és az időszakban jelentkező sajtóorgánumok közt, amely meglehetősen tudatossággal kísérel meg a fragmentálódott és decentralizálódott magyar nyelvű szellemi életnek lokális csomópontjává, fórumává válni:

„Nagybecskerek (*Később Petrovgrad majd Zrenjanin néven*) szerepe is fokozatosan háttérbe szorult, pedig az első kezdemények érdeme Becskereké, ahol 1920-ban **Közakart** címen indul lap, majd ugyanebben az évben még a **Renaissance** is, 1922-ben pedig a **Fáklya** jelenik meg, de ezek már csak pár számot megért kezdeményezések...” (Bori, 2000, 91):

A Szerb—Horvát—Szlovén királyság megalakulását követően a délvidéki kulturális régiók lakosainak először is alkalmazkodniuk kellett az éppen alakulóban lévő, új társadalmi viszonyokhoz. A magyarságnak az új, poszt-trianoni helyzetben – a politikai sokkon túl – a kisebbségi sorba kerüléssel járó

⁵ (vonatkoztatva értelmezhetőek) illetve a délvidéki régió akkor formálódó magyar kisebbségi létére, ide értve annak mind kulturális, mind politikai dimenzióját.

életviszonyokhoz való adaptációval kellett legelőször megküzdeni: mindenek előtt az új államalakulat kínálta cselekvési lehetőségekkel⁶ kellett megismerkedni.

A belbecs feltárása: A folyóirat 1922. január 28-ai első száma természetszerűleg alkalmas arra, hogy a kiadvány intencióit, a kezdeti kiadáspolitikát és orientációt vizsgálhassuk. Annak analizálása azonban, hogy a **Fáklya** koncepciója milyen módon realizálódik az egyes számokban a kiadvány rövid létezése során, illetve hogyan változik a folyóirat kiadáspolitikája, igényli a nyolc megjelenés megnyilatkozásaiból konstruálható topológiai kiadványkép használatát is.

A nemzetmentő új szellemi műhelyként aspirálóm tudatos szerepvállaló kultúrmunka érthető okokból erősen artikulálódik az első szám kezdő oldalain. Somfai János szerkesztő bevezető írása ebben a tekintetben visszafogottabb, mint akár a **Fáklyát** üdvözlő korrespondánsok megszólalásai (pontosabban: ezeknek a kiadványszerkesztési procedúra során beemelt, tehát detektálható részhalmaza), akár mint a Jászi Oszkár által az első szám részére írt cikk: *A magyar kultúra decentralizációja*. Somfai⁷ nyitócíkkje az ideáig generalizál, retorikája mellőzi a kiadványnak és környezetének ideológiai, történelmi konkrétumait, ekképpen a Fáklya programja úgy tűnik fel, mint az idea, a szellem napvilága, fény stb. felé való örökérvényű emberi törekvés része és örököse. Ez a mindenkori komoly kulturális folyóiratnak az archetipikus profilja, amelyhez kétségtelenül a **Fáklya** is szándékozik tartozni. Ugyanakkor az *Üdvözlök a Fáklyát* című írás expozíciója is az általában vehető, nacionális, politikai paradigmáktól független emberi kultúrát, „...az embereknek, a kultúrában való meg-nemesedését és megértését” hangsúlyozza.

A nemzetmentő, sajátos kultúrát hordozó, magyar ajkú szellemi műhely is a része a **Fáklya** intencionált szerepének, nem is a direkt szerkesztőségi önreferenciákon keresztül, hanem a **Fáklyát** üdvözlő személyiségek szerepeltetésében, aminek ugyanakkor tudatos és indirekt kiadáspolitikai megnyilvánulás-értéke van. Bíró Lajos, „a magyarságnak minden (kiemelés: ZsA) hazájától messze elvetődött, szomorú fia” Berlinből küldi tiszteletét, a Bécsben tevékenykedő szociológus, Jászi Oszkár komprehenzív cikkére a későbbiekben kitérünk. A magyar nemzetiség evidens jelenlétén túl a „vajdasági német-ség” is optimista, affirmatív üzenettel képviselteti magát (: Keks János, a „sváb-német kultúrszövetség nagybecskereki helyi csoportjának elnöke). Hogy például Bíró rövid üdvözlésében miért elsősorban az utódállamok nemzetiségként létező magyarságában látja az egész nemzet kulturális, szellemi sőt erkölcsi újjászületését, arra Jászinak *A magyar kultúra decentralizációja* c. írása világít rá.

Gondolatmenetének központja a múlt-jelen-jövő dialektikája, a magyar nyelvű kultúra és általában a magyarság sorsának recens átstrukturálódását optimista módon értékeli. Az erősen centralizált, perifériáin emiatt inaktív, atrópiás kulturális élet, amely a Monarchia idején volt jellemző, megsemmisült ugyan a radikálisan fragmentált, izolált és erőforrásoktól megfosztott szituáció kialakulása során, ám a regionális szellemi élet(ek) önállósodási kényszere, sajátos relációik észlelésének és konstruktív artikulálásának a szükségyszerűsége olyan potens antitezis, amely a távolabbi jövőben az eddigieknél „magasabb és fejlettebb” szintézzé léphet elő – legalábbis az akkori remények szerint.

Az új nemzetiségi magyar kultúrgócponatok (amelyek mindegyikétől lényegében a konszolidáció során

⁶ (cselekvési lehetőségek) Számunkra a kisebbségi lét 'kollektivitása' is egyéni cselekedetek hosszú sorozatából (ezen cselekvéssorozatok párhuzamosságából és egymásra vonatkozásából) tevődik össze. A kisebbség, mint 'kollektív aktor' (bár más alapokról induló modellalkotásnál vele is számolni lehet), nem nyilvánítható vizsgálat közvetlen tárgyává, az csak a kisebbségiségi viszonyok között élő egyéni cselekvő cselekvése, illetve annak eredménye lehet. Kisebbségi cselekvőt — ahogy cselekvőt általában is — pedig úgy lehet vizsgálat tárgyává tenni, hogy vagy (a) őt magát kérdezzük meg a cselekvését illetően weberi hagyomány (Weber, 1987.) szerint: céljairól, motívumairól és eszközeiről), vagy pedig (b) a cselekvést, illetve (c) annak tárgyiasult eredményét (pl. választói magatartását) 'fogjuk vallatóra' ugyanezek kiderítésének okán. Az első két esetben a vizsgálódás csak szinkron jellegű lehet. Dolgozzunk akár kérdőíves (a), akár megfigyeléses (b) módszerekkel, vizsgálódásunk nem tekinthet el a vizsgált cselekvő jelenlététől. Ezzel szemben a cselekedetek eltárgyasult eredményei bármikor és bármennyiszer (újra és át)értelmezhetők (c). A munka során mi is ezen utóbbit (c) tesszük: a lap megnyilatkozásait, mint kisebbségi cselekvők eltárgyasult cselekedeteit értelmezzük.

⁷ (Somfai) Stromfeld Aurél fivérének a vizsgált régiót érintő tevékenységéről Németh Ferenc értekezik az **Üzenet** hasábjain: (Németh, 1986, 19-23.) Itt csak annyit tartunk fontosnak megjegyezni, hogy a Délvidékre szakadt országos hírvé, többnyire szociáldemokrata szellemiségű irodalmi aktoroktól (: szerzők, szerkesztők) abban tér el, hogy ő már Trianon előtt 'leköltözött' Becskerekre. Az írói lét királyi útja (: Kosztolányi Dezső, Herczeg Ferenc esetében) fordított volt abban az időben: általában Pestre kellett költözni — ahogy ma is —, hogy igazi íróvá válhassanak. Az ellenirányú mozgás éppen Trianon után következett be, bár kiváltója nem a területelcsatolás volt, hanem — főként — az azt megelőző társadalmi forrongásokba (: ösrózsás forradalom, tanácsköztársaság) való szerepvállalás. Így kerül vissza a Délvidékre a **Fáklya** egyik szerzője, a szerkesztőként és fordítóként számon tartott Csuka Zoltán is — ugyanakkor a civilben orvos irodalom-szervező, író Szenteleky Kornél visszatérését más (: irodalmon és politikán túli) okok motiválták.

a kölcsönös bizalmatlanságokon való felülemelkedést várták) izolációja Jászi értékelése szerint átmeneti és látszólagos – más kérdés, hogy a vázolt folyamatok kezdetéből a maga részét kivéve **Fáklya** mint aktív kiadvány ezt az időt már nem éri meg.

Elmondható tehát, hogy a **Fáklya** és korának hasonló kiadványai a történelmi-földrajzi kontextusban nyilvánvaló okokból egyszerre kívántak összetartó, identifikációs, értékonzerváló erőként funkcionálni a szellemi folyóirat alapvető aspirációi mellett. Egyrészt a regionális kultúrélet szervezésével illetve egyáltalában megteremtésével, másrészt a magyarság, mint egységként továbbra is érzékelhető és érzékelendő entitás belső relációinak új hálózatban megkíséreltek olyan nyilvánosságként működni, amelynek épp nemzetiségi státusából adódóan vannak sajátos kihívásai és pregnáns lehetőségei – akár a konszolidáció utáni jövőben.

A kiadványadatoktól a (rész)nyilvánosság topológiájáig: Jelen vizsgálódásunk egyik lényeges témaköre, hogy a kiadvány indulásakor egyszerre jelentkező optimizmus és a csüggedésre okot adó aktualitás, valamint az általános magas-kultúra hordozói szerep(intenció) és a specifikusabb küldetéstudat milyen módon jelentkezik és/vagy változik a kiadási gyakorlatban. Erről az empirikus kiadvány-topológia szolgáltató további adatokat. Az irodalomtudomány által főként segédtudományként használt KÖNYVTÁRTUDOMÁNY olyan hagyományos és közismert eszközei, mint a 1) a *repertóriumok* 2) és a *bibliográfiák* képezik a standardizált adatfelvétel alapját. A nyilvánosság jellegzetességeit láttatni hivatott topológia elkészítésekor szükséges, de korántsem elégséges eljárás a számbavételi egységek (: kiadványok) bibliográfiai tételként (: elemzési egységként) felvett adatainak egy, ún. **dinamikus adtabázisban** történő rögzítése. A tulajdonképpeni empirikus kiadvány-nyilvánosságot egy adott korban és térben megjelent valamennyi lap valamennyi tételének (: megnyilatkozások) összesített elemszáma alkotja. (*Megnyilatkozás* alatt a tételnek a diskurzusban [: folyóírás] elfoglalt helye, így az ahhoz tapadó jelentéssimplikátumai is, s nem a 'puszta' szöveg értendő.)

Az adathalmaz adatainak komplex megjelenítése segítségével a nyilvánosság bizonyos dimenzióit empirikusan jellemző mintázatot (: adateloszlást) kapunk. Ilyen mintázatot konstruálhatunk:

- 1) a számbavételi egységenként kezelt lap-számok;
- 2) az egyes kiadványok egy-egy időintervalluma;
- 3) de a nagyobb résznyilvánosságot képező információ-piaci kibocsátások (pl. az irodalom vagy a kisebbségi lét) kapcsán is.

Az irodalmi nyilvánosság *kibocsátási volumenét* a lapok relatív terjedelmeit összesítve kapjuk meg: A lapfelületek összesített nagysága adja a kiadvány relatív összterjedelmét (: **röt**). Ebből a margók levonása után (ténylegesen a hasábméretet esetenkénti mérésével) kapjuk meg az információ kibocsátás során 'hasznosult' felületet (: **hf**). A megnyilatkozások bibliográfiai adataiból (pl. oldalszámok, hasábok)⁸ kapjuk meg a relatív megnyilatkozási terjedelmet (: **rmt**). Vanak további, a jelen kutatás során – sajnos – rendelkezésre nem álló mutatók is: A cikkek/megnyilatkozások standardizált terjedelmét (: **st**) a digitalizáláson már túl lévő kiadványok⁹ esetében (pl. *Nyugat, Kalangya*) az ún. karakterszám (: **ksz**) jelenti.

A Fáklya topológiai jellemzői: A kiadvány első 8, heti rendszerességi megjelenése született azonos kiadási elvek mentén. A 9. számmal kezdődően havi rendszeresség mellett döntöttek, s folyóirattá kívántak válni. Mivel a koncepcióváltást meghirdető 9. számot nem követte újabb kiadvány – a **Fáklya** gyakorlatilag az új szemlélet explikálásával párhuzamosan megszűnt – így annak megvalósulását nem áll módunkban vizsgálni. (A 9. szám empirikus adatainak egy – majdan megírandó – vajdasági kiadvány-topológiában jut csak szerep.)

Az első 8 megjelenés ránézésre kiegyensúlyozott kiadói/szerkesztői háttérrel sugall. A fejlécből leolvasható tartalmi eklektika (: irodalom, művészet, kritika, sport) a Trianon előtti regionális kiadványok piaci orientáltságát viszi tovább: minél szélesebb – helyi – réteget kell megszólítani ahhoz, hogy egy-egy kiadvány talpon tudjon maradni. Ebben a tekintetben a délvidéki regionális, illetve lokális kiadványok lépés- és értékhátrányban¹⁰ voltak a térség kisebbségi – különösen a délszláv – kiadványaihoz képest. A számbavétel során felvett elsődleges (: lap-/megjelenés-szintű) adatfelvételtől azt látni, hogy egyrészt a) rendszeresen, másrészt b) azonos formátumban hagyták el a nyomdát a **Fáklya** lapszámjai.

A kibocsátás volumene is állandó (8x20 oldal), azaz közel 7000 cm² lapszámonként. (Egészen pontosan:

⁸ (oldalszámok, hasábok) Mindkét esetben **csak** közelítő értékek, ami az utóbbinál cm²-ben mért oldalterület.

⁹ (digitalizált kiadvány) Ez a nyilvánosságfenomén esetleges alakjától függetlenül mérőszám, azaz nem befolyásolja a megnyilatkozást közvetítő médium [: kiadvány] aktuális markerei [mint az oldal-, a hasáb-, vagy a betűméret].

¹⁰ (értékhátrány) A délszláv, szerb nyilvánosságról lásd Pap Tibor írását a *Mediárium* 2007-es nyári-őszi számában (Pap, 2007, 353-365.), itt csak annyit jegyezni meg, hogy a magyar társadalomban – talán Erdély kivételével – máig nem alakult ki erős regionális identitás, így a regionális kiadványok mindig is esetleges értékek (: érdekek) mentén konstituálták saját kiadáspolitikájukat.

Első táblázat: AFáklya 1922. évi 1-8. számának fontosabb alapadatai.

Forrás: Matica srpska, Újvidék, az adatfelvételt Pap Tibor végezte 2007. tavaszán.

Név	Hónap	Nap	Szám	Oldalméret	Tükrömméret	Címlap	Oldalszám
Fáklya	január	28	1	15,2x22,7	18,5x11,5	Sötétebb	16+4
Fáklya	február	4	2	15,2x22,7	18,5x11,5	Kék	16+4
Fáklya	február	11	3	15,2x22,7	18,5x11,5	Tégla	16+4
Fáklya	február	18	4	15,2x22,7	18,5x11,5	Rózsaszín	16+4
Fáklya	február	25	5	15,2x22,7	18,5x11,5	Lila	16+4
Fáklya	március	4	6	15,2x22,7	18,5x11,5	Zöld	16+4
Fáklya	március	11	7	15,2x22,7	18,5x11,5	Indigó	16+4
Fáklya	március	18	8	15,2x22,7	18,5x11,5	Barnás	16+4

a röt=6900,8 cm². A hetilapként megvalósult összesített kibocsátási volumene a lapnak pedig: 55206,4 cm².)

Jelen vizsgáltunk – képalakító (kiadvány)diagnosztika hiányában – arra szorítkozik, hogy rámutasson a lapszámokban leírt, illetve sejtetett kiadváspolitikai szempontok és viszonyszámokban megjeleníthető tényleges (: empirikus) megvalósulások közötti egybehangzások (: siker) illetve disszonanciák (: kudarc) kisebbségi és irodalmi nyilvánosságot alakító hatásaira¹¹.

A kisebbségi öntudatra való ébredés ebben az időszakban még csak – jórészt kívülről szorgalmazott (: Bíró, Jászi) — pusztán szándék. Az adateloszlás látván arra következtetünk, hogy inkább a regionális kiadvói tapasztaltból megmaradt – hogy csak Somlai Torontálos múltjára utaljunk (Németh, 1986, 19.) — , automatizálódott olvasói elvárásoknak való

megfelelés dominált a lapban. Az új életviszonyoknak szentelhető ún. *tercier műfajokban* (: riport, interjú, közéleti tárca, tudósítás) íródott megnyilatkozások volumene elenyésző, a lapszámok felénél nem is jelenik meg a kimutatásunkban. A kisebbségi lét, mint a bánási magyar közösség mindennapi életét meghatározó körülmény már valamivel nagyobb terjedelemben kerül a lap oldalain megjelenítésre. Ám az *életvilág* szakszóval jelölt kategória alá sorolható szövegek szintén csak kicsiny részét foglalják el a rendelkezésre álló összes lapfelületnek (296008,9:1259,25). A lap piacra jutását segítő ún. *egyéb* kategória, ahova a hirdetések és az önreferenciális (: magár a kiadványra vonatkozó) megnyilatkozásokat vontuk össze, már sokkal jelentősebb terjedelmet foglal el: közel 35% a felületnek^a. A fő megjelenési módok azonban a klasszikus irodalmi profil jellemzői, a szépirodalmi, esetleg más művészeti (: *primer*) alkotások, illetve a kul-

Második táblázat: A Fáklya cikkeinek cm² alapú eloszlása a megnyilatkozások jellege szerinti besorolása után.

Forrás: Matica srpska, Újvidék. Az adatfelvételt Pap Tibor végezte¹³ 2008 májusában. A viszonyszámokat Zsignár Attila konstruálta.

Név	Szám	Összesített RMT	egyéb	életvilág	primer	szekunder	Tercier
Fáklya	1	2225,65	588	0	1431,75	176,75	29,15
Fáklya	2	3805,5	268,75	311,75	2203,75	952,25	69
Fáklya	3	4226,75	698,5	279,5	1636,75	1612	0
Fáklya	4	5550,5	2457,75	365,5	1824	903,25	0
Fáklya	5	4670,75	1160	151,25	2237,75	1121,75	0
Fáklya	6	3998,25	1002,25	143	2112,5	669	71,5
Fáklya	7	3412,25	1083,5	8,25	2112	208,5	0
Fáklya	8	5144,25	1500	0	1062,5	2167,75	414
oszlop	6900,8	296008,9	8558,75	1259,25	14621	7811,25	583,65

¹¹ (a hatásai) Eltekintve most attól, hogy a siker, ill. a kudarc bekövetkezte sohasem ennyire lineáris.

¹² (a felület 35%-a) Ám ez gazdasági/technikai jellegű valenciákkal bír, csak közvetve alakítja a nyilvánosságot.

¹³ (végezte) Amihez felhasznált egy, a Maticában található kéziratos szakmunkát: Varga Jolánkának A becskerekai Fáklya repertóriuma c. könyvtartudományi szakvizsgára készült, 1982-es dolgozatát. Ám az adatfelvételi szabványok eltéréséből kifolyólag nagyon nagyfokú az elemszámok közötti eltérés — az EFAb javára.

turális termékekre reflektáló (: szekunder) szövegek. Az előbbi adja az összesített felület majdnem felét (296008,9:14621). A dolog egyik, az adatfelvétel során külön figyelembe nem vett jellemzője, hogy a primer felület jó része inkább a szórakoztatás, semmint a népművelés vagy az érték közvetítés felé hajlik. A szekunder szövegek a maguk közel ¼-es részarányukkal nem lógnak ki a meghirdetett program kereteiből, sőt erősítik annak kisebbségi/ön szemléleti dimenzióját, hiszen javarészt a helyi kulturális események kapcsán íródtak.

Összefoglalás: A **Fáklya** indulásakor osztozott a múlt század első negyedének végét, a húszas évek elejét konstituáló határon túli kiadványokkal abban, hogy csak lassan adaptálódott az új társadalmi/politikai környezethez a kisebbségi résznyilvánosság, amely inkább a Trianont megelőző regionális létből megöröklött kiadványszerkesztési gyakorlat rutinját folytatni próbálva kísérelte meg az affirmálódást. A kisebbségi szemlélet meghonosítása és az önszemlélet kialakítása terén közvetlen (Jászi, Bíró) vagy közvetett (Somlai, Csuka) káderbehozatalra szorult a vizsgált közeg:

„Nem csak a politika okozta impériumváltozás bénította meg az önszemlélésre való és az arról valló törekvések érvényre juttatását, hanem a Jugoszláviába szakadt magyarok önszemlélésre való képtelensége is odahatott, hogy a gondolatok nem mutattak irányt a magyar szellemi élettel a kapcsolatok kényszerű megszakadása után. Komolyabb helyzetismeretről az írások nem tanúskodtak ebben az időben és a **Fáklyában** Jászi Oszkár sietett irányt mutatni **A magyar kultúra decentralizációja** című

cikkében arra biztatva a Jugoszláviában élő magyarságot, hogy »tanuljon meg önfejjel gondolkodni, okosan számolni speciális viszonyaival s megalkotni az új magyar kultúrát, melyre valóban szükség van«, és azt az elvárást fogalmazta meg, hogy »a maga szűkebb hazája regionális élete organikus viszonyaiból fog felépülni« kultúrája.” (Bori, 2000, 92.)

A **Fáklya** és a benne megjelenő Jászi-cikk szerepe elvitathatatlan jelentőségű. A vajdasági magyar irodalom kialakulásának, a róla való diskurzus, gondolkodás megindulásának egy olyan nélkülözhetetlen mozzanat ez, melynek hiányában az így is megkésett, mert regionális identitásra – Erdéllyel ellentétben – támaszkodni nem tudó közösség önszemlélése még inkább elodázódhatott volna. Hogy az annak felületet biztosító **Fáklya** a maga, illetve szerkesztője kapcsolati tőkájének köszönhetően jutott a Dunai-gondolat egyik – megkésett – hirdetőjének a közelébe, az egy, az irodalom- és a kiadványkutatáson túl, de a hálózati szemléleten belül maradó mozzanat a magyar örökség feltárásának.

Hogy a kiadvány maga miért nem tudott hosszabb időszakon át fennmaradni, azt az EFK eszközeivel nem igazán lehet kideríteni. Az új államalakulat nyilvánosságot alakító kényszerei más típusú, de mindenképpen szükséges kutatást kívánnak meg. Enélkül csak az érem egyik oldalát tudjuk láttatni. Márpedig nincs kisebbség többség nélkül, ahogy a kisebbségi életvilág is csak a többségi társadalom jogi/politikai viszonyai között egzisztálhat. Írásunkkal csak az egyik első lépést próbáltuk megtenni a – ha nem is kusza, de mindenképpen komplex – viszonyok tisztázása terén.

Hivatkozások

- Barabási Albert-László** (2003): *Behálózva*. Budapest, Magyar Könyvklub, 321.
- Bori Imre** (1998): *A jugoszláviai magyar irodalomtörténete*. Forum, Újvidék, 450.
- Bori Imre** (2000): *A vajdasági magyar irodalom*.
- Gabrityné dr. Molnár Irén—Mírnics Zsuzsanna** (szerk.): *Vajdasági marasztaló*. MTT, Szabadka, 91—120. (L.:http://www.google.hu/search?hl=hu&rlz=1T4SUNA_enHU262HU262&q=F%C3%A1klya+Becskekerek&start=20&sa=N/2008.05.23.)
- Gerold László** (2001): *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon*. Forum, Újvidék, 68. (L.:http://www.google.hu/search?hl=hu&rlz=1T4SUNA_enHU262HU262&q=F%C3%A1klya+Becskekerek&btnG=Keres%C3%A9s&eta=N/2008.05.23.)
- Németh Ferenc** (1986): *Adalékok Somfai bánati éveéhez*. Üzenet, 1986/1–2 19-23.
- Pap Tibor** (2007): *A [szerb] nyilvánosság fekete doboza*. = *Mediárium*, 2007/2-3, 353-365. (L.:http://www.licium.hu/index.php?page=mediarium_2007_nyar&ctrl=Contents&cmd=show&wid=/2007/05.14.)
- Varga Jolánka** (1982): *A becskekerei Fáklya repertórium (1922)*. – kézirat, felelhető: Matica srpska, Újvidék, STI 140/0113/265.